

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนิน
คดีอาญา : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในกฎหมายสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น
LEGAL MEASURES TO PROTECT THE ACCUSED AND DEFENDANTS' RIGHTS
: A CASE STUDY OF THE ELDERLY IN AMERICAN AND JAPANESE LAWS

นันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์

Nanthida Sirithananukulwong

นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : nanthidasiri@hotmail.com

Graduate student of Master of Laws Program in Criminal Law,

Faculty of Law, Thammasat University : nanthidasiri@hotmail.com

Received : June 15, 2021

Revised : August 30, 2021

Accepted : August 31, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาปัญหาเรื่อง การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกประเทศต่างตระหนักและให้ความสำคัญ ในประเทศไทยเมื่อพิจารณาสถิติจำนวนจำเลยคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา พบว่าจำนวนจำเลยในคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนมากกว่า 25,000 คนขึ้นไป และในบางปีมีจำนวนสูงกว่า 30,000 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยก็มีจำนวนประชากรจำเลยสูงอายุในคดีอาญาเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำเลยสูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึง เพราะปัญหาด้านสุขภาพเป็นสิ่งสัมพันธ์กับอายุ ซึ่งมีงานวิจัยที่พบว่าจำเลยสูงอายุมักจะมีภาวะด้านสุขภาพ กาย รวมทั้ง ความป่วยทางจิต ความบกพร่องทางจิต และปัญหาสุขภาพทางกาย เช่น โรคหัวใจ เบาหวาน ตามปัญหาดังกล่าวบทความนี้ใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ผลการวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นใช้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุนั้น พบว่า แม้จะไม่ได้มีบทบัญญัติของผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่เนื่องจากผู้สูงอายุจัดอยู่ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง เป็นผู้มี ความบกพร่องทางกายหรือบางกรณีมีความบกพร่องทางจิต ในต่างประเทศจึงนำกฎหมายที่ใช้กับกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะข้างต้นมาปรับใช้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งประเทศไทยสามารถนำมาตรการทางกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยสูงอายุให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรม

คำสำคัญ

มาตรการทางกฎหมาย, ผู้ต้องหาสูงอายุ, จำเลยสูงอายุ, การดำเนินคดีอาญา

ABSTRACT

This article examines a problem related to legal measures to protect the rights of aging offenders and the accused in criminal prosecution. The transformation of a contemporary society into an aged one across the planet brings particular attention to policy-makers, law drafters and the academia. In Thailand, statistics published in the Annual Judicial Report by the Office of the Judiciary demonstrate that the increasing number of older defendants has been occurred since 2014 (B.E. 2557). Its figures show that more than 25,000 defendants were the aged. And in certain years, the number moved up beyond 30,000. The implication of these soaring numbers of the grey-haired population should therefore be under the spotlight not only because of their health-related problems such as heart disease and diabetes, but also mental disorders they come to confront during long and complex criminal prosecution process. Owing to this significance, this article will explore measures in law being currently applicable to the protection of elderly offenders and the accused's rights in the United States and Japan as compared to those in a Thai legal system. The result of this analysis reveals that neither legal substance nor procedure in the United States and Japan being precisely applicable to the aged. There are; however, laws related to the vulnerable that can be applied to this kind of the convicted, and can certainly be practicable to the Thai justice.

Keywords

Legal measures, Elderly accused, Elderly defendant, Criminal prosecution

บทนำ

ในปัจจุบันสถานการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกประเทศต่างตระหนักและให้ความสำคัญ การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุนอกจากจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านอื่น ๆ รวมทั้งด้านกฎหมายด้วยในอดีตนั้น เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างอายุและการเกิดอาชญากรรมมักพบว่า ผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 18 ปี ถึง 24 ปี และอายุที่เพิ่มมากขึ้นจะทำให้ผู้กระทำความผิดลดน้อยลง เนื่องจากผู้สูงอายุมีโอกาสในการกระทำความผิดได้น้อยกว่า เพราะอายุที่มากขึ้น รวมทั้งบทบาทและหน้าที่ทางสังคม¹ แต่จากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุทำให้มีโอกาสที่ผู้สูงอายุจะเข้าไปเป็นผู้ต้องหาเพิ่มมากขึ้น

ในประเทศไทย เมื่อพิจารณาสถิติจำนวนจำเลยคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ในคดีเสร็จไปช่วงปี พ.ศ. 2553-2562 พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2553-2556 จำนวนจำเลยในคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป อยู่ในช่วง 20,000 – 25,000 คน แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา พบว่าจำนวนจำเลยในคดีอาญาที่อายุเกิน 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 25,000 คนขึ้นไปเรื่อยมา และในบางปีมีจำนวนสูงกว่า 30,000 คน² ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในประเทศไทยก็มีจำนวนประชากรจำเลยสูงอายุในคดีอาญาเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน และจากสถิติผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ³ (ข้อมูล ณ วันที่ 1 มีนาคม 2564) พบว่า จำนวนผู้ต้องขังที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เท่ากับ 6,746 คน โดยในจำนวนนี้มีผู้ต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา/ไต่สวน/สอบสวน จำนวน 1,108 คน คิดเป็นร้อยละ 16.42 ของจำนวนผู้ต้องขังสูงอายุทั้งหมด

กฎหมายไทยในอดีตมีการบัญญัติยกเว้นความผิดให้กับคนชรา กล่าวคือ ในกฎหมายตราสามดวง พระไอยการลักษณะวิวาทคดีกัน ยกเว้นโทษให้เด็กอายุเจ็ดขวบและคนชราอายุเจ็ดสิบปีขึ้นไปในกรณีค่าผู้อื่น⁴ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายไทยในอดีตคำนึงถึงอายุในการลงโทษผู้กระทำความผิด เนื่องจากเด็กยังมีพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญา จริยธรรม และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ยังไม่เจริญเต็มที่ และอาจยังไม่สามารถคาดการณ์ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้อย่างดีพอ ในขณะที่คนชราอาจจะกระทำด้วยความพลั้งเผลอ อันเนื่องมาจากระบบต่าง ๆ ของร่างกายที่เสื่อมโทรมลง และอาจนำมาซึ่งสติสัมปชัญญะที่ไม่สมบูรณ์

ดร.นันทิ จิตสว่างและคณะได้ทำการศึกษา เรื่อง การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุ พบว่า ผู้ต้องขังหญิงสูงอายุ กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาประสบปัญหาในการเข้าถึงความยุติธรรม ปัญหาขาดความรู้ ขาดเงินในการต่อสู้คดี ขาดทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมาย และไม่ทราบวิธีการต่อสู้คดีหรือการตรวจสอบในกรณีที่ถูกผิดตัว⁵ และมีงานวิจัยที่

¹ Anita N. Blowers, 'Elders and the criminal justice system' (2015) 1 Journal of Crime and Justice 1, 1-8.

² สำนักงานศาลยุติธรรม 'รายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช 2553 - 2562 (ฉบับภาษาไทย)' <<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>> สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2563.

³ ข้อมูลสถิติผู้ต้องขังสูงอายุแยกตามประเภทผู้ต้องขังและอายุ กรมราชทัณฑ์ ยธ 0704.1/6673 เรื่อง ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ (12 มีนาคม 2564).

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, *กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 1, อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550) 15.

⁵ นันทิ จิตสว่างและคณะ, "การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุของไทย," <<https://bit.ly/2ZVx3M6>> สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2563.

พบว่าจำเลยสูงอายุมักจะมีภาวะด้านสุขภาพกาย รวมทั้ง ความป่วยทางจิต (mental illness) ความบกพร่องทางจิต (psychiatric disorders) และปัญหาสุขภาพทางกาย (physical health problems) เช่น โรคหัวใจ เบาหวาน⁶

ผู้สูงอายุบางคนอาจจะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เท่าที่ควร ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีความสามารถในการดำเนินคดีย่อมไม่อาจดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ได้ หากมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปโดยมีเหตุดังกล่าว ย่อมทำให้กระบวนการพิจารณานั้นไม่มีผลในทางกฎหมาย⁷ ดังนั้น จึงควรมีการศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุในกระบวนการดำเนินคดีทางอาญาตั้งแต่กระบวนการก่อนการพิจารณาและกระบวนการพิจารณาคดีของศาล และควรมีมาตรการทางกฎหมายเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาที่มีความจำเป็นต้องได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะของสังคมในปัจจุบันและอนาคต และทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

1. ปัญหาของผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา

การศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ขององค์การสหประชาชาติ (United Nations)⁸ องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือโออีซีดี (Organization for Economic Co-operation and Development - OECD)⁹ การรับสิทธิประโยชน์ (Social Security retirement benefit) ของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐเท็กซัส มาตรา 39.025 (a) (2)¹¹ และกระทรวงยุติธรรมประเทศญี่ปุ่น กำหนดให้ผู้สูงอายุ (Elderly person) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป¹² ในขณะที่ ประเทศสหรัฐอเมริกา The Older Americans Act กำหนดอายุผู้สูงอายุเริ่มต้นที่จะได้รับสวัสดิการที่อายุ 60 ปี กฎหมายราชทัณฑ์ (The National Institute of Corrections) กำหนดอายุผู้สูงอายุเริ่มต้นที่ 50 ปีขึ้นไป¹³ งานวิจัยทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับจำเลยหรือผู้ถูกกระทำที่เป็นผู้สูงอายุนั้น บางงานวิจัยกำหนดอายุ 50 ปีขึ้นไป บางงานวิจัยกำหนดที่ 60 ปี หรือ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่

⁶ Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry, 'Examining the prevalence and correlates of a 'senior citizen discount' in US federal courts' (2014) 4 Criminal Justice Studies 1, 20.

⁷ คณิต ฒ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*, (พิมพ์ครั้งที่ 10, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2564) 214-215.

⁸ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 'World Population Ageing 2019' <<https://bit.ly/39YnGd>> accessed 22 February 2020.

⁹ OECD, 'Elderly population (indicator)' <<https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>> accessed 3 March 2020.

¹⁰ Kelly Porcella, 'The past coming back to haunt them: the prosecution and sentencing of once deadly but now elderly criminals' (2007) 1 St. John's Law Review 369, 371.

¹¹ CODE OF CRIMINAL PROCEDURE (Texas) Art. 39.025. DEPOSITIONS OF ELDERLY OR DISABLED PERSONS.

(a) In this article:

(2) "Elderly person" means a person 65 years of age or older.

¹² Stacey Steele, 'Elderly Offenders in Japan and the saiban'in seido (Lay Judge System): Reflections Through a Visit to the Tokyo District Court' (2015) 2 Japanese Studies 223, 223.

¹³ Kelly Porcella (n 10) 371.

ที่บางงานวิจัยกำหนดเป็นช่วงอายุ คือ อายุ 64-74 ปี (early old age) อายุ 75 ปีขึ้นไป (advanced old age) และอายุ 85 ปีขึ้นไป (old-old age)¹⁴ เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีหลักเกณฑ์กำหนดความเป็นผู้สูงอายุในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น ในการศึกษาค้นคว้าจึงกำหนดเกณฑ์เพื่อศึกษาความเป็นผู้สูงอายุที่ 60 ปีขึ้นไป ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ประกอบรายงานสถิติจำเลยคดีอาญาในคดีเสร็จไปที่ศาลยุติธรรมนำเสนอข้อมูลได้มีการกำหนดช่วงอายุที่ 60 ปีขึ้นไปเช่นกัน¹⁵

ประเทศไทยมีจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในปี พ.ศ. 2560 พ.ศ. 2561 พ.ศ. 2562 และพ.ศ. 2563 เท่ากับ ร้อยละ 16.79 ร้อยละ 16.06 ร้อยละ 16.73 และร้อยละ 17.57 ตามลำดับ¹⁶ ประเทศไทยจึงเป็นประเทศที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความสามารถของผู้สูงอายุจะพบว่า ผู้สูงอายุย่อมมีความสามารถที่ลดลงหรือมีความบกพร่องที่แตกต่างกัน องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดคำนิยามคำว่า โรค (disease) ความบกพร่อง (impairment) การไร้ความสามารถ (disability) และความพิการ (handicap) ซึ่งนายแพทย์อำพล สุนันทน์ ได้นำมาอธิบายความแตกต่าง ดังนี้¹⁷

(1) โรค (Disease) หมายถึง โรคหรือความผิดปกติของร่างกายที่บ่งชี้ถึงความเป็นโรค

(2) ความบกพร่อง (Impairment) หมายถึง การที่มีความผิดปกติหรือมีการสูญเสียเกี่ยวกับหน้าที่หรือโครงสร้างของมนุษย์ในด้านร่างกาย สรีรวิทยาหรือจิตใจ

(3) การไร้ความสามารถ (Disability) หมายถึง การขาดความสามารถหรือการถูกจำกัดความสามารถ ซึ่งเป็นผลจาก impairment จึงทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างที่คนปกติจะทำได้

(4) ความพิการ (Handicap) หมายถึง ผลเสียหรือข้อเสียเปรียบที่เกิดขึ้นเนื่องจาก impairment หรือ disability จึงทำให้ถูกจำกัดบทบาทหรือหน้าที่ที่เขาควรจะได้

ผู้สูงอายุแต่ละคนนั้นอาจจะมีอาการหรือความเสื่อมของวัยที่ต่างกัน บางคนอาจอยู่ในระดับที่เป็นโรคบางอย่าง ในขณะที่บางคนอาจมีความบกพร่องของร่างกายหรือจิตใจ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุบางคนอาจจะต้องประสบปัญหาเมื่อต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เช่น ปัญหาด้านการสื่อสาร การทำความเข้าใจกระบวนการในการดำเนินคดีต่าง ๆ ความเข้าใจในสิทธิขั้นพื้นฐาน ปัญหาสภาพร่างกายบกพร่องสภาพจิตใจที่ย่ำแย่จากการดำเนินคดีเป็นระยะเวลานาน และการถูกคุมขังกรณีได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ซึ่งทำให้มีปัญหาหลายประการ ดังนี้

¹⁴ Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian, 'Trends in the criminality and victimization of the elderly' (2016) 1 Federal Probation 58, 58.

¹⁵ สำนักงานศาลยุติธรรม (เชิงอรธ 2).

¹⁶ กรมกิจการผู้สูงอายุ, 'สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2562' <<http://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/275>> สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2563.

¹⁷ WHO. Report of the WHO Expert Committee. Disability prevention and rehabilitation. WHO Tech Rep Ser 1981, 668, 1-39 อ้างถึงใน อัมพล สุนันทน์, 'สุขภาพจิตของเด็กพิการ' (2530) 12 จุฬาลงกรณ์เวชสาร 1001, 1002.

1.1 ปัญหาส่วนตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย

(1) ปัญหาทางด้านร่างกายและจิตใจ

เมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มมากขึ้นอาจนำมาซึ่งความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดโรคต่าง ๆ รวมถึงโรคเรื้อรัง เช่น โรคข้อ เบาหวาน ความดัน ไชมัน หัวใจ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุอาจเกิดภาวะสมองเสื่อมเป็นความถดถอยในการทำงานของสมอง เช่น โรคอัลไซเมอร์ (alzheimer's disease) ซึ่งเป็นภาวะสมองเสื่อม (dementia) ชนิดหนึ่ง เกิดจากความเสื่อมของสมองส่วนที่ทำหน้าที่จดจำข้อมูลต่าง ๆ เป็นผลให้ผู้ป่วยจำอะไรไม่ได้¹⁸ และเริ่มมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพเปลี่ยนไปจนส่งผลกระทบต่อกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ในทางการแพทย์ผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์อาจมีภาวะซึมเศร้า (depression) ได้ เป็นภาวะที่พบได้บ่อยในผู้สูงอายุ โดยทั่วไปผู้ป่วยมักมีความผิดปกติในการนอน เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย รู้สึกตัวเองไม่มีคุณค่าหรือรู้สึกผิด คิดถึงเรื่อง การเสียชีวิต หรืออาจมีความคิดจะฆ่าตัวตายได้¹⁹ สิ่งเหล่านี้หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวได้ อาจก่อให้เกิดภาวะเครียดตามมา และนำไปสู่การเกิดโรคต่าง ๆ ตามมาอีกด้วย

การที่ผู้สูงอายุต้องเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ ผู้สูงอายุแต่ละคนอาจมีความเสื่อมของวัยที่แตกต่างกัน เจ็บป่วย ต้องรับประชนายาต่อเนื่องหรือได้รับการรักษาต่อเนื่อง สภาพจิตใจที่อาจจะไม่ปกติเมื่อต้องถูกควบคุมตัวหรือเมื่อถูกสอบสวน เช่น หวาดกลัว วิตกกังวล หรือสภาพร่างกายและจิตใจอาจไม่มีความพร้อมในการถูกสอบปากคำ ผู้ต้องหาสูงอายุอาจมีการทำงานของสมองที่ผิดปกติ²⁰ มีความผิดปกติของความจำ (memory impairment) ความผิดปกติของการใช้ภาษา (aphasia) เช่น นึกคำพูดไม่ออก ความเข้าใจภาษาลดลง และอาจจะเป็นสาเหตุทำให้ไม่เข้าใจในสาระสำคัญของการให้การหรือการสื่อสาร ประกอบกับการสื่อสารในกระบวนการยุติธรรมอาจจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นกว่าการทำความเข้าใจเรื่องทั่วไป เช่น ความเข้าใจในสิทธิขั้นพื้นฐานและการใช้ภาษาทางกฎหมาย ถ้าผู้ต้องหาสูงอายุไม่สามารถเข้าใจสิ่งเหล่านั้นได้ อาจเป็นผลให้เจ้าพนักงานได้ข้อมูลจากการสอบสวนที่คลาดเคลื่อนตามมา รวมทั้งกรณีผู้สูงอายุต้องถูกคุมขัง หากเจ้าพนักงานไม่มีความเข้าใจในความเป็นผู้ต้องหาที่สูงอายุ ก็อาจจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาสูงอายุเช่นเดียวกับผู้ต้องหาทั่วไป ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาในการสอบสวนหรือในการดำเนินคดีต่อไปได้

(2) ปัญหาด้านค่าใช้จ่าย

ในการดำเนินคดีผู้ต้องหาที่ย่อมต้องมีภาระค่าใช้จ่าย เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางหรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่สูงอายุมิได้ประกอบอาชีพหรืออาจจะประกอบอาชีพแต่รายได้อาจไม่มากนักหรืออยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น หากต้องมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินคดีเกิดขึ้น อาจทำให้มีผลกระทบต่อ การดำเนินคดีและอาจเกิดปัญหาในการดำเนินคดีตามมาได้

(3) ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการต่อสู้คดี

¹⁸ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยร่วมกับโครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ ‘ยากันลืม คู่มือป้องกันโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ’ <<https://bit.ly/3erAn5Y>> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2563.

¹⁹ วีรศักดิ์ เมืองไพศาล, ‘เกณฑ์ในการวินิจฉัยภาวะสมองเสื่อม’ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล <https://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/network_title1_2.html#> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2563.

²⁰ Vincent J. Aprile II, ‘Advocacy and the Age-Related Mental Health Issues of the Older Client’ (2020) Criminal Justice <<https://bit.ly/2ypaiFg>> accessed 5 May 2020.

แม้ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 และมาตรา 173 วางหลักสำหรับคดีที่มีโทษประหารชีวิต ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ และคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความและต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ แต่หากเป็นคดีที่ไม่ได้มีอัตราโทษดังกล่าว ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายคอยให้ความช่วยเหลือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุอาจจะไม่มีความรู้หรือไม่เข้าใจกระบวนการในการต่อสู้คดี จะทำให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

1.2 ปัญหาการดำเนินงานของเจ้าพนักงาน

(1) ปัญหาในการถามคำให้การ

การถามคำให้การนั้น ผู้ต้องหาสูงอายุควรอยู่ในภาวะที่สามารถตอบคำถามได้หรือมีสภาพร่างกายและสภาพจิตใจที่ปกติ เนื่องจากผู้ต้องหาสูงอายุอาจจะไม่มีความเข้าใจในสาระสำคัญ หรือมีสภาพร่างกายบกพร่อง หลงลืม และผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลเปราะบาง หากพนักงานสอบสวนไม่ได้ใช้ความระมัดระวังในการถามคำให้การ อาจก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินคดีและการรวบรวมพยานหลักฐานตามมาได้ กรณีผู้ต้องหาสูงอายุมีความบกพร่องทางการมองเห็นหรือทางการได้ยิน อาจจะทำให้การดำเนินการสอบสวนติดขัด กรณีนี้เจ้าพนักงานตำรวจจึงต้องทราบและเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมทั้งอาจต้องจัดหาอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินคดีในชั้นสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) ปัญหาการควบคุมตัวผู้ถูกจับ

โดยหลักแล้วบุคคลที่ถูกจับจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาตัดสินว่ามีความผิด หากผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุและต้องอยู่ในการควบคุมตัวของพนักงานสอบสวนที่เกินกำหนดเวลาในการควบคุมตัวผู้ถูกจับตามมาตรา 87 วรรคสาม แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงอาจเป็นการละเมิดสิทธิผู้ต้องหา รวมทั้งเมื่อผู้ต้องหาเป็นผู้สูงอายุอาจจะมีความเห็น้อยล้ำ สภาพร่างกายไม่แข็งแรง ซึ่งอาจจะต้องได้รับการดูแลและระมัดระวังเป็นพิเศษ

2. สิทธิของผู้สูงอายุในกฎหมายระหว่างประเทศ

2.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Rights 1948)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนบัญญัติหลักการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญาไว้ ดังนี้คือ ข้อ 2 มุ่งเน้นความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ (Equality and non-discrimination) คือ การที่คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นคน โดยที่ไม่ขึ้นอยู่กับเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา ฯ ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกกระทำทรมานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้ และข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตาม กฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด รวมทั้งการตรวจสอบได้และใช้หลักนิติธรรม (Accountability and the rule of law) หมายถึง รัฐและองค์กรที่มี

หน้าที่และมาตรการปกครองประเทศโดยใช้หลักนิติธรรม ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ และมีความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย²¹

การคุ้มครองบุคคลที่ถูกจับกุมและคุมขังที่บัญญัติรับรองไว้ในข้อ 9 บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขังหรือเนรเทศตามอำเภอใจไม่ได้ และในข้อ 10 บัญญัติรับรองถึงความเสมอภาคในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียง บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย และการห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลังที่บัญญัติรับรองไว้ในข้อ 11 รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอันเกิดจากการล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายตามที่บัญญัติไว้ในข้อ 8

2.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil, and Political Rights: ICCPR)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองมีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งบัญญัติรับรองไว้โดยมุ่งเน้นความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ รัฐภาคีรับรองจะเคารพและประกันสิทธิของบุคคล ในส่วนของการพิจารณาคดีอาญานั้น ในข้อ 14 วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดีไว้ กล่าวคือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอกันในการพิจารณาคดีของศาล มีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม

บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด และในการพิจารณาคดีอาญาบุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำโดยเสมอภาค และเมื่อบุคคลที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะให้คณะตุลาการระดับเหนือขึ้นไป พิจารณาทบทวนการลงโทษและคำพิพากษาโดยเป็นไปตามกฎหมาย และหากมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่มีชอบ บุคคลที่ได้รับความทุกข์นั้นเนื่องมาจากการลงโทษตามผลของคำพิพากษาลงโทษ ต้องได้รับการชดเชยตามกฎหมายรวมทั้งการห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลังตามที่กำหนดในข้อ 15

2.3 สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ (UN Principles for Older Persons 1991)

องค์การสหประชาชาติได้รับรองหลักการ 18 ประการสำหรับผู้สูงอายุ ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ซึ่งมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา เรื่องสิทธิการเข้าถึงบริการด้านการดูแลสุขภาพ การได้รับบริการทางด้านสังคมและกฎหมายรวมทั้งสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้ ดังนี้

(1) ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิเข้าถึงบริการด้านการดูแลสุขภาพ เพื่อช่วยให้สามารถและคงไว้หรือฟื้นฟูสมรรถภาพทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ให้อยู่ในระดับที่สมบูรณ์ที่สุด และเพื่อช่วยป้องกันหรือชะลอการเกิดภาวะเจ็บป่วยอีกด้วย (ข้อ 11)

(2) ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิได้รับบริการทางด้านสังคมและกฎหมาย เพื่อส่งเสริมอิสรภาพในการดำเนินชีวิตการปกป้องคุ้มครองและการอุปการะเลี้ยงดู (ข้อ 12)

²¹ UNDP, 'Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A Users' Guide.' <<http://www.undp-aciac.org/publications/other/undp/hr/humanrights-indicators-06e.pdf>> accessed 11 February 2020.

(3) ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิมนุษยชนทั้งปวงและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในขณะที่อยู่ในสถานที่ใด ๆ หรือในสถานที่ให้บริการดูแลรักษา รวมทั้งพึงได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรี ความเชื่อ ความต้องการ และความเป็นส่วนตัว ตลอดจนสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการอุปการะเลี้ยงดูและคุณภาพชีวิตของตนเอง (ข้อ 14)

(4) ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความมั่นคงปลอดภัยปราศจากการถูกแสวงหาผลประโยชน์ ตลอดจนการปฏิบัติอย่างทารุณ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ (ข้อ 17)

(5) ผู้สูงอายุพึงได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัย เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภูมิภาค ศาสนา ความพิการ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสถานภาพอื่นใด (ข้อ 18)

จะเห็นได้ว่า แม้ว่ากฎหมายระหว่างประเทศมิได้บัญญัติถึงสิทธิของผู้สูงอายุไว้โดยตรง แต่องค์การสหประชาชาติก็เล็งเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของโลกและให้ความสำคัญของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์รับรองสิทธิผู้สูงอายุไว้ในภาพรวม และรวมถึงการได้รับการบริการทางด้านสังคมและกฎหมายด้วย

3. สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย

สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญานั้น ได้บัญญัติรับรองอยู่ในกฎหมายและมีการปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย โดยสิทธิบางประเภทเป็นสิทธิที่ผู้ต้องหาและจำเลยมีเช่นเดียวกัน แต่สิทธิบางประเภทเป็นสิทธิในขณะที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาพบว่า มีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญา²² ดังนี้

3.1 สิทธิในการมีทนายความ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาวางหลักในเรื่องสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลย ดังนี้

3.1.1 สิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาเกี่ยวกับทนายความในชั้นจับกุม

(1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว (มาตรา 7/1 (1))

(2) ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ (มาตรา 83 วรรคสอง)

3.1.2 สิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการมีทนายความในชั้นสอบสวน

(1) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน (มาตรา 7/1 (2))

(2) คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาวามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ หรือคดีที่อัตราโทษจำคุกให้ถามผู้ต้องหาวามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและต้องการ ให้รัฐจัดหาทนายความให้ (มาตรา 134/1)

(3) ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ (มาตรา 134/3)

(4) ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่าผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ (มาตรา 134/4 (2))

3.1.3 สิทธิในการมีทนายความของจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของศาล

(1) จำเลยมีสิทธิแต่งตั้งทนายความแก่ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาในศาลชั้นต้นตลอดจนชั้นศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา (มาตรา 8 (2))

²² ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, ‘รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา’ (เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 2540) 148 – 165.

(2) จำเลยมีสิทธิปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว (มาตรา 8 (3))

(3) ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด และจำเลยไม่มีทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง) หรือก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 173 วรรคหนึ่ง)

(4) ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด ให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 165/1 วรรคสอง) หรือก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ (มาตรา 173 วรรคสอง)

3.2 สิทธิในการมีล่ามในระหว่างการควบคุมหรือสอบสวน ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการจัดหาล่ามหรือล่ามภาษามือ (มาตรา 13)

3.3 สิทธิที่จะได้รับหลักประกันในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี ในกรณีที่เชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ผู้ต้องหาต้องไม่เป็นผู้วิกลจริตและมีความสามารถต่อสู้คดีได้ (มาตรา 14) กล่าวคือ จำเลยต้องมีสภาพจิตใจหรือมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์พอที่จะต่อสู้คดีได้²³

3.4 สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมหรือตรวจค้นโดยไม่มีเหตุสมควร ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่ถูกจับ ถูกควบคุมหรือขังหรือถูกตรวจค้น โดยไม่จำเป็นหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควร (มาตรา 57 มาตรา 66 มาตรา 69 มาตรา 78 มาตรา 79 มาตรา 80 มาตรา 91 มาตรา 104)

3.5 ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะให้การโดยสมัครใจและจำเลยมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การในชั้นพิจารณา

การสอบถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ทราบก่อนว่า ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การดังกล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนปากคำตนได้ (มาตรา 134/4 และมาตรา 134/3) ในกรณีถามคำให้การผู้ต้องหา สิทธิของผู้ต้องหาที่จะไม่ถูกพนักงานสอบสวนให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ เพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การอย่างไร ๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้น (มาตรา 135) จำเลยมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การในชั้นพิจารณา โดยศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง (มาตรา 172 วรรคสอง)

3.6 สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร (มาตรา 7/1 (3))

3.7 สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็ว ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย (มาตรา 7/1 (4))

3.8 สิทธิที่จะได้รับการควบคุมเท่าที่จำเป็น

ผู้ต้องหาจะไม่ถูกใช้วิธีควบคุมเกินกว่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันโดยมิให้ผู้ต้องหาหนีเท่านั้น (มาตรา 86) และจะไม่ถูกควบคุมไว้เกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี ก็จะไม่ถูกควบคุมเกินกำหนดเวลาที่ศาลเห็นว่ามีความเหตุจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี ก็จะไม่ถูกควบคุมเกินกำหนดเวลาที่ศาลเห็นว่ามีความเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือการฟ้องคดี แต่ต้องไม่เกินกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนดเป็นขั้นตอนไว้ (มาตรา 87)

²³ ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 6, สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563) 92.

3.9 สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวเป็นหลัก

สิทธิของผู้ต้องหาที่จะร้องขอประกันหรือปล่อยชั่วคราวและร้องขอให้ศาลสั่งปล่อยตัวที่ถูกคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 106 ถึงมาตรา 119 ทวิ และมาตรา 90)

3.10 สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา

ผู้ต้องหาจะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด และได้รับแจ้งข้อหาให้ทราบก่อนถูกสอบสวน ซึ่งการแจ้งข้อกล่าวหานี้จะต้องมีพยานหลักฐานตามสมควรว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด และจะได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม จะได้รับโอกาสแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตน (มาตรา 134)

3.11 สิทธิที่จะไม่ได้รับการใช้กำลังที่ไม่จำเป็นในการจับกุม

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น (มาตรา 83 วรรคสาม)

3.12 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมของจำเลย

จำเลยมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม (มาตรา 8(1)) และศาลจะดำเนินการพิจารณาคดีโดยไม่เลื่อนก็ได้ ถ้าพยานไม่มาหรือมีเหตุอันสมควรต้องเลื่อนการพิจารณา ก็ให้ศาลเลื่อนคดีไปตามที่เห็นสมควร (มาตรา 179)

3.13 การพิจารณาโดยเปิดเผย การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย (มาตรา 172 วรรคหนึ่ง)

3.14 การพิจารณาลับหลังจำเลย เมื่อศาลเห็นเป็นการสมควร เพื่อให้การดำเนินการพิจารณาเป็นไปโดยไม่ชักช้า ศาลมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ (มาตรา 172 ทวิ)

4. หลักการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด

แนวคิดการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด (individualization) นั้น มีสาระสำคัญ คือ เป็นการลงโทษที่แปรผันตามตัวบุคคลที่เป็นผู้กระทำความผิด และเป็นการขยายอำนาจการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการลงโทษผู้กระทำความผิด โดยประเมินการกระทำความผิดว่าเกิดความรุนแรงต่อสังคมหรือพิจารณาจากปัจจัยที่เป็นพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต²⁴ การลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด มีแนวคิดเช่นเดียวกับทฤษฎีการลงโทษที่เรียกว่าทฤษฎีอรรถประโยชน์ (utilitarian punishment theory) ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่าการลงโทษไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับความร้ายแรงของการกระทำความผิด เป็นการกำหนดโทษให้สอดคล้องกับปัจจัยของการก่ออาชญากรรม (criminogenic needs) ของผู้กระทำความผิด²⁵ และผู้พิพากษาพิจารณาโทษของผู้กระทำความผิดโดยคำนึงถึงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation) และการไร้ความสามารถ (incapacitation) ของผู้กระทำความผิด ประกอบดุลพินิจในการประเมินความเสี่ยงของผู้กระทำความผิด และวินิจฉัยสาเหตุของการกระทำความผิดได้²⁶

²⁴ อุทัย อาทิวา, *ทฤษฎีอาชญาวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินติ้ง, 2557) 146.

²⁵ Dancig-Rosenberg, Hadar, and Netanel Dagan, 'Retributarianism: A new individualization of punishment' (2019) 1 Criminal Law and Philosophy 129, 130.

²⁶ Ibid 130.

5. กฎหมายต่างประเทศ

5.1 สหรัฐอเมริกา

(1) กระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาล

กระบวนการก่อนขึ้นพิจารณาคดีของศาลนั้น ตำรวจจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการชรา (aging process) การเปลี่ยนแปลงของประชากรและปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วตำรวจจะเป็นบุคคลแรกที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องใช้ความรู้ทางจิตวิทยา (psychological) การช่วยเหลือในเบื้องต้น (first aid)²⁷ และประเทศสหรัฐอเมริกามีการอบรมเพื่อให้ตำรวจมีความเข้าใจในผู้สูงอายุ

ในชั้นสอบสวน หากตำรวจเห็นว่าผู้สูงอายุที่กระทำความผิดมีลักษณะเข้าเงื่อนไขตามที่กำหนดก็จะดำเนินการตามข้อกำหนดนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ เช่น ตำรวจจะส่งผู้ต้องหาสูงอายุที่สงสัยว่ามีปัญหาทางจิตไปยังศูนย์บำบัดทางจิต (Mental Health Center) มากกว่าที่จะส่งไปคุมขัง ผู้ต้องหาสูงอายุที่ติดยา ก็จะถูกส่งไปยังกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court) มากกว่าที่จะส่งไปยังการดำเนินคดีของศาลทั่วไป กรณีการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับเงิน ก็จะทำให้ผู้กระทำความผิดชดใช้เงินคืนแทนการดำเนินคดี²⁸ ส่วนผู้สูงอายุที่กระทำความผิด เช่น ลักขโมยอาหารในร้าน ทำร้ายร่างกายผู้อื่น อาจเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมและบุคคลเหล่านี้ควรได้รับการช่วยเหลือมากกว่าการลงโทษ จึงมีการหันเหคดีของผู้กระทำความผิดสูงอายุออกจากกระบวนการยุติธรรม²⁹

(2) กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่ประเทศสหรัฐอเมริกานำมาตรา 4241 แห่ง United States Code 1975 มาปรับใช้ในการพิจารณาคดีกับจำเลยสูงอายุโดยมาตรา 4241³⁰ บัญญัติเป็นหลักการไว้ว่า จำเลยต้องมีสภาพจิตใจอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผล

²⁷ Clinton W. Terry III and Pamela Entzel, "Police and Elders." in Max B. Rothman and others (eds) *Elders, crime, and the criminal justice system: Myth, perceptions, and reality in the 21st century*, (Springer Publishing, 2004) 3-4.

²⁸ Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian (n 14) 62.

²⁹ Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian (n 14) 62.

³⁰ United States Code Section 4241. Determination of mental competency to stand trial to undergo postrelease proceedings

(a) Motion To Determine Competency of Defendant.—

At any time after the commencement of a prosecution for an offense and prior to the sentencing of the defendant, or at any time after the commencement of probation or supervised release and prior to the completion of the sentence, the defendant or the attorney for the Government may file a motion for a hearing to determine the mental competency of the defendant. The court shall grant the motion, or shall order such a hearing on its own motion, if there is reasonable cause to believe that the defendant may presently be suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense.

ของกระบวนการพิจารณาที่กระทำต่อตนและสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีได้ ตัวอย่างคดี United States v. Graves³¹ จำเลยอายุ 61 ปี เป็นโรคหลอดเลือดสมอง (stroke) ทำให้ความสามารถในการตอบคำถามในกระบวนการพิจารณาคดีพร้อม ผู้พิพากษาได้นำมาตรา 4241 แห่ง United States Code 1975 มาปรับใช้ในการพิจารณาคดีกับจำเลยในคดีดังกล่าว

ในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกามีมาตรฐานกลาง (Federal Constitutional Standard for Competency to Stand Trial) ที่นำมาปรับใช้กับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นจากคดีตัวอย่าง 2 คดี คือ Dusky v. United States³² และ Drope v. Missouri³³ กำหนดข้อห้ามโดยไม่ให้มีการพิจารณาคดีกับบุคคลที่ความสามารถทางจิตบกพร่อง (an individual who lacks mental competency) กล่าวคือ (1) จำเลยสามารถคิดอย่างมีเหตุผลและเข้าใจข้อเท็จจริงในการดำเนินคดีของตนได้หรือไม่ และ (2) ในขณะที่จำเลยมีความสามารถอย่างเพียงพอที่จะปรึกษาทนายความของตนด้วยความเข้าใจอย่างมีเหตุผลหรือไม่³⁴ นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) บัญญัติหลักการเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยก่อนมีการพิจารณาคดีหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาไว้ใน มาตรา 1367³⁵ โดยจะไม่นำจำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต (mentally incompetent) เข้าสู่กระบวนการพิจารณาหรือการตัดสินลงโทษ เนื่องจากจำเลยไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีอาญาหรือไม่สามารถช่วยเหลือทนายความของตนในการต่อสู้คดีได้ และมาตรา 1368³⁶ ถ้าศาลสงสัยว่าจำเลยมีความ

³¹ United States v. Graves, 98 F.3d 258, 261-262 (7th Cir.1996)

³² Dusky v. United States, 362 U.S. 402 (1960) (per curiam)

³³ Drope v. Missouri, 420 U.S. 162 (1975)

³⁴ Vincent J. Aprile II (n 20).

³⁵ PENAL CODE – PEN (California, US) PART 2. OF CRIMINAL PROCEDURE Section 1367

(a) A person shall not be tried or adjudged to punishment or have their probation, mandatory supervision, postrelease community supervision, or parole revoked while that person is mentally incompetent.

A defendant is mentally incompetent for purposes of this chapter if, as a result of a mental health disorder or developmental disability, the defendant is unable to understand the nature of the criminal proceedings or to assist counsel in the conduct of a defense in a rational manner.

(b) Section 1370 applies to a person who is charged with a felony or alleged to have violated the terms of probation for a felony or mandatory supervision and is incompetent as a result of a mental health disorder. Section 1370.01 applies to a person who is charged with a misdemeanor or misdemeanors only, or a violation of formal or informal probation for a misdemeanor, and the judge finds reason to believe that the defendant has a mental health disorder, and may, as a result of the mental health disorder, be incompetent to stand trial. Section 1370.1 applies to a person who is incompetent as a result of a developmental disability and applies to a person who is incompetent as a result of a mental health disorder, but also has a developmental disability. Section 1370.02 applies to a person alleged to have violated the terms of the person's postrelease community supervision or parole.

³⁶ PENAL CODE – PEN (California, US) PART 2. OF CRIMINAL PROCEDURE Section 1368

บกพร่องทางจิตและจำเลยไม่มีทนาย ศาลจะตั้งทนายให้จำเลยก็ได้ และในมลรัฐ อิลลินอยส์ (Illinois) มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 104-10³⁷ กำหนดข้อสันนิษฐานของสมรรถภาพทางกาย กล่าวคือ จำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานว่าสภาพร่างกายอยู่ในสภาวะที่ปกติในการดำเนินการพิจารณาของศาลหรือการรับสารภาพรวมทั้งการถูกพิพากษาลงโทษ หากจำเลยอยู่ในสภาวะที่มีความผิดปกติทางกายหรือทางจิต จะทำให้จำเลยไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาหรือไม่สามารถแก้ต่างได้

สำหรับการพิจารณาลงโทษจำเลยสูงอายุนั้น ใน Sentencing Guidelines มาตรา 5H1.1 การลงโทษกรณีจำเลยเป็นผู้สูงอายุ กำหนดให้มีการพิจารณาลงโทษโดยใช้อายุเป็นเงื่อนไขได้³⁸ ในมลรัฐเท็กซัส (Texas) มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติเกี่ยวกับการปล่อยตัวจำเลยสูงอายุเพื่อเข้ารับการรักษาเมื่อเข้าเงื่อนไข

(a) If, during the pendency of an action and prior to judgment, or during revocation proceedings for a violation of probation, mandatory supervision, postrelease community supervision, or parole, a doubt arises in the mind of the judge as to the mental competence of the defendant, he or she shall state that doubt in the record and inquire of the attorney for the defendant whether, in the opinion of the attorney, the defendant is mentally competent. If the defendant is not represented by counsel, the court shall appoint counsel. At the request of the defendant or his or her counsel or upon its own motion, the court shall recess the proceedings for as long as may be reasonably necessary to permit counsel to confer with the defendant and to form an opinion as to the mental competence of the defendant at that point in time.

(b) If counsel informs the court that he or she believes the defendant is or may be mentally incompetent, the court shall order that the question of the defendant's mental competence is to be determined in a hearing which is held pursuant to Sections 1368.1 and 1369.

If counsel informs the court that he or she believes the defendant is mentally competent, the court may nevertheless order a hearing. Any hearing shall be held in the superior court.

³⁷ Illinois Criminal Law and Procedure 1987 (Illinois, US) 725 ILCS 5/104-10

Sec. 104-10. Presumption of Fitness; Fitness Standard.

A defendant is presumed to be fit to stand trial or to plead, and be sentenced. A defendant is unfit if, because of his mental or physical condition, he is unable to understand the nature and purpose of the proceedings against him or to assist in his defense.

³⁸ UNITED STATES SENTENCING COMMISSION GUIDELINES MANUAL 2018

§ 5H1.1. Age (Policy Statement)

Age (including youth) may be relevant in determining whether a departure is warranted, if considerations based on age, individually or in combination with other offender characteristics, are present to an unusual degree and distinguish the case from the typical cases covered by the guidelines. Age may be a reason to depart downward in a case in which the defendant is elderly and infirm and where a form of punishment such as home confinement might be equally efficient as and less costly than incarceration. Physical condition, which may be related to age, is addressed at § 5H1.4 (Physical Condition, Including Drug or Alcohol Dependence or Abuse; Gambling Addiction).

ทางการแพทย์³⁹ และจำเลยสูงอายุอาจได้รับการพิจารณาโทษที่น้อยกว่าจำเลยทั่วไปในความผิดประเภทเดียวกัน⁴⁰ การศึกษาเกี่ยวกับโทษของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา The Federal Sentencing Guidelines และกฎหมายมลรัฐ (state law) พิจารณาโทษผู้กระทำความผิดจากปัจจัยทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติการกระทำความผิด ความร้ายแรงของการกระทำความผิด การกระทำความผิดในครั้งปัจจุบันหรือปัจจัยที่เป็นเหตุบรรเทาโทษ⁴¹

การที่ผู้กระทำความผิดสูงอายุได้รับการลงโทษที่ผ่อนปรน เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นภัยต่อสังคมน้อยกว่าด้วยเหตุผล 3 ประการ ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุมีความน่าจะเป็นที่จะกระทำความผิดซ้ำได้น้อยกว่าผู้กระทำความผิดที่อายุน้อยกว่า 2) ผู้สูงอายุมีความเปราะบางหรือมีปัญหาสุขภาพ ที่ทำให้ผู้พิพากษาเห็นว่าเป็นผู้ไม่มีความสามารถ ทำให้มีความเสี่ยงต่ำที่จะกระทำอันตรายต่อสังคม และ 3) จำเลยที่เป็นผู้สูงอายุมักจะกระทำความผิดต่อทรัพย์สินที่ไม่รุนแรง ส่วนข้อจำกัดความแตกต่างของผู้สูงอายุกับวัยอื่น ๆ กล่าวคือ จำเลยที่ยังหนุ่มสาวย่อมมีสุขภาพแข็งแรง แต่ผู้สูงอายุสุขภาพไม่แข็งแรงและเปราะบาง จำเลยสูงอายุประมาณร้อยละ 85 มีโรคประจำตัวหลายโรค นอกจากนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุมักเป็นเหยื่อทางจิตใจ ทรัพย์สิน ร่างกาย และทางเพศ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อเท็จจริงที่ทำให้ผู้พิพากษาลดโทษให้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ⁴² นอกจากนี้ ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุทั้งเพศชายและเพศหญิง จะได้รับโทษที่เบาลงเมื่อเทียบกับผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ศาลมักตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุต่ำกว่าโทษที่ควรได้รับปกติ⁴³

กระบวนการในขั้นการบังคับโทษนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายที่เรียกว่า “First Step Act of 2018” (FSA) โดยที่กฎหมายนี้มุ่งเน้นการลดประชากรในเรือนจำในขณะที่ยังคงรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม⁴⁴ โดยมีโปรแกรมนำร่องให้อำนาจหน่วยงานราชทัณฑ์ (The Bureau of Prisons: BOP) ในการกำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีอายุอย่างน้อย 60 ปี และเป็นผู้ต้องขังที่ป่วยโดยการเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการกักขังอยู่ที่บ้านแทน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 603 (a) ประกอบ United States Code (Title 34. CRIME CONTROL AND LAW ENFORCEMENT) มาตรา 60541 (Federal prisoner reentry initiative)⁴⁵

³⁹ CODE OF CRIMINAL PROCEDURE (Texas)

Art. 42A.561. MEDICAL RELEASE.

(a) If a defendant is convicted of a state jail felony and the sentence is executed, the judge sentencing the defendant may release the defendant to a medical care facility or medical treatment program if the Texas Correctional Office on Offenders with Medical or Mental Impairments:

(1) identifies the defendant as:

(A) being a person who is elderly or terminally ill or a person with a physical disability;

⁴⁰ Anita N. Blowers and Jill K. Doerner, ‘Sentencing outcomes of the older prison population: an exploration of the age leniency argument’ (2013) 1 Journal of Crime and Justice 3, 3.

⁴¹ Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry (n 6) 1.

⁴² Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry (n 6) 4-5.

⁴³ Smith MS, Schriver JL, ‘Judges’ sentencing decisions with older offenders’ (2018) 2 Psychology, Crime & Law 1, 1-3.

⁴⁴ The First Step Act of 2018: Overview, Congressional Research Service, 2019.

⁴⁵ Section 603 (a) of the FSA reauthorized and modified the pilot program conducted under the Second Chance Act, 34 U.S.C. § 60541, as follows:

5.2 ญี่ปุ่น

(1) กระบวนการก่อนชั้นพิจารณาคดีของศาล

ประเทศญี่ปุ่นกำหนดการกระทำที่เป็นความผิดเล็กน้อย (minor offenses) ตำรวจจะไม่นำมาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา⁴⁶ ในส่วนของการฟ้องคดีของพนักงานอัยการนั้น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 248⁴⁷ กำหนดองค์ประกอบที่พนักงานอัยการจะต้องนำมาพิจารณาในการชะลอการฟ้องได้ คือ บุคลิกลักษณะ อายุ และสภาพแวดล้อมของผู้กระทำความผิด ความร้ายแรงของการกระทำ และเหตุการ์ณต่าง ๆ ภายหลังจากการกระทำความผิด พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้องกรณีที่เป็นผู้ต้องหาสูงอายุ เพราะนโยบายทางอาญาในประเทศญี่ปุ่น ถือว่าผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะไปกระทำผิดซ้ำได้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับวัยอื่น⁴⁸

(2) กระบวนการในชั้นการพิจารณาคดีของศาล

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 37⁴⁹ วางหลักกรณีจำเลยไม่มีทนายความ ให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลย เมื่อจำเลยมีอายุมากกว่า 70 ปี จำเลยไม่สามารถได้ยินหรือพูด หรือ

United States Code (Title 34. CRIME CONTROL AND LAW ENFORCEMENT) Section 60541

(g) Elderly and family reunification for certain nonviolent offenders pilot program

(1) Program authorized

(B) Placement in home detention

In carrying out a pilot program as described in subparagraph (A), the Attorney General may release some or all eligible elderly offenders and eligible terminally ill offenders from Bureau of Prisons facilities to home detention, upon written request from either the Bureau of Prisons or an eligible elderly offender or eligible terminally ill offender.

⁴⁶ ‘White paper on crime 2008 Part 7 The Circumstances and Attributes of Elderly Offenders and Their Treatment’ <http://hakusyo1.moj.go.jp/en/57/nfm/n_57_2_7_2_2_2_2.html> accessed 7 March 2020.

⁴⁷ Code of Criminal Procedure Article 248

Where prosecution is deemed unnecessary owing to the character, age, and environment of the offender, the gravity of the offense, and the circumstances or situation after the offense, prosecution need not be instituted.

⁴⁸ United Nations Asia and Far East Institute for the prevention of crime and the treatment of offenders, ‘Criminal Justice in Japan 2019 edition’ <https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/CJSJ_2019/00CJSJ_2019.pdf> accessed 7 March 2020.

⁴⁹ Code of Criminal Procedure (Part I and Part II) Article 37 The court may appoint defense counsel ex-officio if there is no defense counsel for the accused when:

- (i) the accused is a minor;
- (ii) the accused is over seventy years of age;
- (iii) the accused is unable to hear or speak;

มีความน่าเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตหรือความสามารถบกพร่อง ผู้กระทำความผิดร้ายแรง (serious offences) จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของระบบศาล saiban'in หรือระบบลูกขุนผสม (Quasi-Jury system) สำหรับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ ศาลพิจารณาลงโทษจำเลยสูงอายุให้น้อยลงกว่าปกติได้⁵⁰ ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลนั้น พนักงานอัยการสามารถให้ความช่วยเหลือจำเลยได้ด้วย และประมวลกฎหมายอาญา (Penal Code) มาตรา 39⁵¹ บัญญัติหลักการกรณีที่มีการกระทำความผิดด้วยเหตุวิกลจริตจะไม่ถูกลงโทษ และการกระทำความผิดในขณะที่ห่อนความสามารถจะได้รับโทษลดลง

6. วิเคราะห์กฎหมายต่างประเทศในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุ

จากการเปรียบเทียบกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญาผู้สูงอายุของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่นพบว่า ในขั้นก่อนการพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่นมีเจตนารมณ์หรือวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การมุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้สูงอายุ โดยใช้การหันเหคดีอาญาตั้งแต่ชั้นตำรวจ ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายที่ให้อำนาจพนักงานอัยการในการใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้อง คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 248 กำหนดองค์ประกอบที่พนักงานอัยการจะต้องนำมาพิจารณาในการชะลอการฟ้องได้ รวมถึงอายุ และพนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการชะลอการฟ้องกรณีที่เป็นผู้ต้องหาสูงอายุ

สำหรับมาตรการทางกฎหมายที่แต่ละประเทศใช้ในขั้นการพิจารณาคดีนั้น พบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาจะคำนึงถึงความพร้อมทางร่างกายและจิตใจของผู้ถูกดำเนินคดี กล่าวคือ นำมาตรา 4241 แห่ง United States Code 1975 คือ จำเลยต้องมีสภาพจิตใจอยู่ในระดับที่สามารถจะเข้าใจถึงลักษณะและผลของกระบวนการที่กระทำต่อตน และสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี มาปรับใช้ในการพิจารณาคดีกับคดีที่จำเลยเป็นผู้สูงอายุ และมีมาตรฐานกลาง (Federal Constitutional Standard for Competency to Stand Trial) ที่ นำ ข้อห้ามไม่ให้มีการพิจารณาคดีกับบุคคลที่ความสามารถทางจิตบกพร่อง มาปรับใช้กับจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นจากคดีตัวอย่าง 2 คดี คือ Dusky v. United States และ Drope v. Missouri นอกจากนี้มลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) บัญญัติหลักการเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยก่อนมีการพิจารณาคดีหรือภายหลังศาลมีคำพิพากษา และมลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) มีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดข้อสันนิษฐานของสมรรถภาพทางกายที่มีลักษณะเดียวกัน

ในประเทศญี่ปุ่น หากจำเลยมีอายุมากกว่า 70 ปีหรือจำเลยไม่สามารถได้ยินหรือพูดหรือมีความน่าเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตหรือความสามารถบกพร่อง และหากจำเลยไม่มีหนายความ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Code of Criminal Procedure) มาตรา 37 วางหลักให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลย ซึ่งกฎหมายในประเทศญี่ปุ่นอาจจะไม่

(iv) there is the possibility that the accused is insane or has diminished capacity;

(v) it is deemed necessary for other reasons.

⁵⁰ Stacey Steele (n 11) 238.

⁵¹ Penal Code (Chapter VII Unpunishable Acts and Reduction or Remission of Punishment)

Article 39

(1) An act of insanity is not punishable.

(2) An act of diminished capacity shall lead to the punishment being reduced.

เคร่งครัดกับความสามารถของจำเลยเท่ากับประเทศสหรัฐอเมริกา เพียงแต่กำหนดว่าหากจำเลยอยู่ในกลุ่มบุคคลกลุ่มเปราะบางดังกล่าว ศาลจะต้องตั้งทนายความให้จำเลย ซึ่งคล้ายกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย กล่าวคือ ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด และจำเลยไม่มีทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ซึ่งเป็นหลัก ในมาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง หรือก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ตามมาตรา 173 วรรคหนึ่ง

ส่วนการพิจารณาการกำหนดโทษนั้น ประเทศสหรัฐอเมริกามี Sentencing Guidelines มาตรา 5H1.1 กำหนดให้มีการพิจารณาการลงโทษโดยใช้อายุเป็นเงื่อนไขได้ ในมลรัฐเท็กซัส (Texas) มีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการปล่อยตัวจำเลยสูงอายุเพื่อเข้ารับการรักษามือเมื่อเข้าเงื่อนไขทางการแพทย์ และจำเลยสูงอายุอาจได้รับการพิจารณาโทษที่น้อยกว่าจำเลยทั่วไป ในความผิดประเภทเดียวกัน ส่วนประเทศญี่ปุ่นศาลพิจารณาลงโทษจำเลยสูงอายุให้น้อยลงกว่าปกติได้ ในขณะที่ประเทศไทยมีข้อพิจารณาเรื่องอายุสำหรับการกำหนดโทษเช่นเดียวกันตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 30/1 และมาตรา 56 รวมทั้งการกำหนดอายุของนักโทษสูงอายุที่เข้าเงื่อนไขให้สามารถพักการลงโทษหรือได้รับการอภัยโทษได้

จะเห็นได้ว่าการใช้กฎหมายในการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่นนั้นมีสาระสำคัญที่แตกต่างกันไป เครื่องมือทางกฎหมายที่ใช้ในการดำเนินงานของแต่ละประเทศอาจมีความแตกต่างกันตามแต่บริบทของแต่ละประเทศ ในประเทศไทยนั้นแม้ว่าจะมีประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรีกษา และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2556 ที่กำหนดแนวทางในการช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านกฎหมาย และการสนับสนุนค่าใช้จ่ายตามความจำเป็น แต่เป็นหลักการที่เขียนไว้อย่างกว้าง ไม่ได้มุ่งเน้นที่กระบวนการในการดำเนินคดี รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลืออาจจะไม่ได้มีความเข้าใจลักษณะพิเศษของผู้สูงอายุที่อาจจะมีเฉพาะเจาะจง จึงควรมีการศึกษาหลักการทางกฎหมายที่ควรนำมาปรับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้สูงอายุเป็นพิเศษต่อไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การกระทำผิดของผู้สูงอายุนั้น อาจเกิดได้จากหลายสาเหตุ ทั้งสาเหตุทางร่างกาย จิตใจ หรือสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอาจจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุกระทำความผิดได้ เมื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายในต่างประเทศที่ใช้ในกรณีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุนั้น พบว่า แม้ส่วนใหญ่จะไม่ได้มีบทบัญญัติของผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่เนื่องจากผู้สูงอายุจัดอยู่ในกลุ่มบุคคลเปราะบาง เป็นผู้มีควมบกพร่องทางกายหรือบางกรณีมีความบกพร่องทางจิต ในต่างประเทศจึงนำกฎหมายที่ใช้กับกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะข้างต้นมาปรับใช้กับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจในการนำกฎหมายมาปรับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุเป็นพิเศษ คือ การเห็นเหตุอาญาหรือการชะลอการฟ้องคดี การจัดหาทนายความ และการพิจารณาโทษและกำหนดโทษ

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะมีได้มีกฎหมายที่บัญญัติให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญาไว้เป็นการเฉพาะ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 13 วรรคสาม วางหลักในการจัดหาล่ามภาษาเมื่อให้หรือจัดให้ถาม ตอบ หรือสื่อความหมายโดยวิธีอื่นที่เห็นสมควร กรณีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือไม่สามารถสื่อความหมายได้ และในมาตรา 14 วางหลักกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้

รวมทั้งมาตรา 110 วรรคสาม วางหลักให้ประธานศาลฎีกาออกข้อบังคับ วางหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกัน ประธานศาลฎีกาจึงออกข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548 ซึ่งในข้อ 8⁵² ของข้อบังคับฯ ดังกล่าวกำหนดหลักเกณฑ์ที่ค้ำประกันถึงผู้สูงอายุไว้ด้วย จึงเห็นได้ว่า แม้ประเทศไทยจะไม่มีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้สูงอายุไว้โดยเฉพาะ แต่ก็ยังมีรากฐานในการบัญญัติกฎหมายเพื่อใช้กับบุคคลกลุ่มเปราะบางดังกล่าวข้างต้น และเมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ในต่างประเทศมีการนำข้อกฎหมายที่ใช้กับบุคคลที่มีความบกพร่องทั้งทางกายและทางจิต รวมทั้งกลุ่มคนเปราะบางมาปรับใช้กับผู้สูงอายุ ในขณะที่ประเทศไทยใช้มาตรการทางกฎหมายกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป มาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันจึงยังไม่ตอบสนองต่อสภาวะการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรมีการบัญญัติกฎหมายหรือมาตรการทางกฎหมายที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมอย่างสูงที่สุดต่อไป กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้สูงอายุนั้น รัฐควรจัดหาทนายความให้ทันทีตั้งแต่ในชั้นสอบสวนโดยไม่ใช่เงื่อนไขคดีที่มีโทษประหารชีวิต จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญากับผู้สูงอายุและเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ทั้งนี้ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยประสงค์จะจัดหาทนายความด้วยตนเองอาจเป็นข้อยกเว้นได้ หรือการให้พนักงานอัยการมีดุลพินิจในการสั่งชะลอการฟ้องคดีได้ในคดีที่เป็นการกระทำความผิดเล็กน้อย รวมทั้งศาลอาจใช้ดุลพินิจในการพิจารณาโทษและกำหนดโทษผู้กระทำความผิดโดยใช้หลักการลงโทษให้เหมาะสม สมกับผู้กระทำความผิดเพื่อให้การลงโทษผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

⁵² ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2548 ข้อ 8 ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นหญิงมีครรภ์หรือมีบุตรอายุไม่เกิน 3 ปีอยู่ในความดูแล หรือเป็นผู้เจ็บป่วยซึ่งถ้าต้องขังจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพ หรือเป็นผู้พิการหรือสูงอายุ ซึ่งโดยสภาพร่างกายหรือจิตใจอาจเกิดความทุกข์ยากลำบากเกินกว่าปกติในระหว่างต้องขัง ให้ศาลใช้ดุลพินิจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกันหรือกำหนดวงเงินประกันให้ต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ

บรรณานุกรม

หนังสือ

คณิต ฌ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 10, สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2564).

ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 6, สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563).

ราชบัณฑิตยสถาน, *กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 1, อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2550).

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับอ้างอิง)* (พิมพ์ครั้งที่ 20, สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563).

อุทัย อาทิวา, *ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พริ้นติ้ง, 2557).

งานวิจัย

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, ‘รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา’ (เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540)

บทความ

ภาษาไทย

อัมพล สุอำพัน, ‘สุขภาพจิตของเด็กพิการ’ (2530) 12 จุฬาลงกรณ์เวชสาร 1001.

ภาษาต่างประเทศ

Anita N. Blowers, ‘Elders and the criminal justice system’ (2015) 1 *Journal of Crime and Justice* 1.

Anita N. Blowers and Jill K. Doerner, ‘Sentencing outcomes of the older prison population: an exploration of the age leniency argument’ (2013) 1 *Journal of Crime and Justice* 3.

Clinton W. Terry III and Pamela Entzel, “Police and Elders.” in Max B. Rothman and others (eds) *Elders, crime, and the criminal justice system: Myth, perceptions, and reality in the 21st century*, (Springer Publishing, 2004).

Dancig-Rosenberg, Hadar, and Netanel Dagan, ‘Retributarianism: A new individualization of punishment’ (2019) 1 *Criminal Law and Philosophy* 129.

Kelly Porcella, ‘The past coming back to haunt them: the prosecution and sentencing of once deadly but now elderly criminals’ (2007) 1 *St. John’s Law Review* 369.

Morrow J. Weston, Vickovic G. Samuel, and Fradella F. Henry, ‘Examining the prevalence and correlates of a ‘senior citizen discount’ in US federal courts’ (2014) 4 *Criminal Justice Studies* 1.

Peter C. Kratcoski and Edelbacher Maximilian, ‘Trends in the criminality and victimization of the elderly’ (2016) 1 *Federal Probation* 58.

Smith MS, Schriver JL, 'Judges' sentencing decisions with older offenders' (2018) 2 Psychology, Crime & Law 1.

Stacey Steele, 'Elderly Offenders in Japan and the saiban'in seido (Lay Judge System): Reflections Through a Visit to the Tokyo District Court' (2015) 2 Japanese Studies 223.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ภาษาไทย

กรมกิจการผู้สูงอายุ, 'สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2562'

<<http://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/275>> สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2563.

นัทธี จิตสว่าง, 'การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุของไทย' <<https://bit.ly/2ZVx3M6>> สืบค้นเมื่อ

20 พฤษภาคม 2563.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยร่วมกับโครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ 'ยากันลืมน คืมือ

ป้องกันโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ' <<https://bit.ly/3erAn5Y>> สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2563.

วีรศักดิ์ เมืองไพศาล, 'เกณฑ์ในการวินิจฉัยภาวะสมองเสื่อม' คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

<https://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/network_title1_2.html#> สืบค้นเมื่อ

5 พฤษภาคม 2563.

สำนักงานศาลยุติธรรม 'รายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรมประจำปีพุทธศักราช 2553 - 2562 (ฉบับภาษาไทย)'

<<https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>> สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์

2563.

ภาษาต่างประเทศ

OECD, 'Elderly population (indicator).' <<https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>>

accessed 3 March 2020.

UNDP, 'Indicators for Human Rights Based Approaches to Development in UNDP Programming: A

Users' Guide.' <<http://www.undp-aci.org/publications/other/undp/hr/humanrights-indicators-06e.pdf>>

accessed 11 February 2020.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 'World Population

Ageing 2019.' <<https://bit.ly/39iYnGd>> accessed 22 February 2020.

United Nations Asia and Far East Institute for the prevention of crime and the treatment of

offenders, 'Criminal Justice in Japan 2019 edition' <https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/CJSJ_2019/00CJSJ_2019.pdf>

accessed 7 March 2020.

Vincent J. Aprile II, 'Advocacy and the Age-Related Mental Health Issues of the Older Client' (2020)

Crim. Just <<https://bit.ly/2ypaiFg>> accessed 5 May 2020.

‘White paper on crime 2008 Part 7 The Circumstances and Attributes of Elderly Offenders and Their Treatment’ <http://hakusyo1.moj.go.jp/en/57/nfm/n_57_2_7_2_2_2.html>
accessed 7 March 2020.

เอกสารอื่น ๆ

ข้อมูลสถิติผู้ต้องขังสูงอายุแยกตามประเภทผู้ต้องขังและอายุ กรมราชทัณฑ์ ยธ 0704.1/6673 เรื่อง ส่งข้อมูลเพื่อ
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ (12 มีนาคม 2564).